

Cirkel der dagen

Ken Follett bij Meulenhoff Boekerij:

Code Rebecca

Piraat

De man van Sint Petersburg

Door het oog van de naald

Op vleugels van de adelaar

Sporen naar de dood

Papiergeld

Pilaren van de aarde (De kathedraal)

Geheim

Nachtvlicht

De ruimtetweeling

Gevaarlijk fortuin

De vlam van de vrijheid

De derde tweeling

De vuist van Eden

De countdown

Torenkraai

Nachtwakers

Sneeuwjacht

Brug naar de hemel

Val der titanen

Nacht van het kwaad

Kou uit het oosten

Het eeuwige vuur

Notre-Dame

De schemering en de dageraad

De wapens van het licht

Cirkel der dagen

Ken Follett

Cirkel der dagen

Groot-Brittannië, 25e eeuw v.C.

Op een heuvel verrijst een groots bouwwerk: Stonehenge.

Vertaald door Joost van der Meer
en William Oostendorp

ISBN 978-90-492-0589-8
ISBN 978-94-023-2543-0 (e-book)
ISBN 978-90-528-6815-8 (audio)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Circle of Days*
Oorspronkelijke uitgever: Grand Central Publishing, an imprint of Hachette Book Group
Vertaling: Joost van der Meer en William Oostendorp
Omslagontwerp: Wil Immink Design
Omslagbeeld: © iStock
Kaart op pagina 6-7: © Daren Cook
Auteursfoto: © Gareth Iwan Jones
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2025 Ken Follett
© 2025 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

North-West Hills

NORTH RIVER

De Grote Vlakte

Old Oak

De Breuk

East Wood

West Wood

Farmplace

SOUTH RIVER

Stony Valley

Scarp

North Hills

Knap Hill

Huish Hill

Vuursteentijden

EAST RIVER

De weg wie de stenen afleggen

Upriver

Riverbend

Monument

Het verhaal begint
rond het jaar
2500 v.C.

I

Met een rieten mand vol te verhandelen vuurstenen op zijn rug sjokte Seft over de Grote Vlake. Zijn vader en twee oudere broers waren bij hem. Hij haatte hen alle drie.

De vlakte strekte zich zo ver als hij kon zien naar alle kanten uit. Het zomergroene gras werd bezaaid met gele boterbloemen en rode klaver, die in de verte samensmolten tot een oranje-groen waas. Grote kudde runderen en schapen, veel meer dan hij kon tellen, graasden tevreden. Er was geen pad, maar ze kenden de weg en konden de reis op een lange zomerdag afleggen en dan nog tijd overhouden.

De zon scheen warm op Sefts hoofd. Op de vlakte waren ook enkele lichte glooiingen, die niet zo licht waren als je een zware last op je rug sjouwde. Zijn vader, Cog, hield een en hetzelfde looptempo aan, ongeacht het terrein. 'Hoe eerder we er zijn, hoe eerder we kunnen rusten,' zei hij vaak, een domme want voor de hand liggende uitspraak die Seft irriteerde. Vuursteen was het hardste van alle gesteenten, en Sefts vader had een hart van vuursteen. Met zijn grijze haar en grijze gezicht was hij geen grote, maar wel een beresterke man, en als zijn zonen hem ergerden, strafte hij hen met vuisten als stenen.

Alles wat een snijkant had, was gemaakt van vuursteen, van bijlen tot pijlpunten tot messen. Iedereen had behoefte aan vuurstenen, en ze konden altijd worden geruild voor wat je maar wilde: voedsel, kleding of vee. Sommige mensen bewaarden ze, wetende dat ze altijd van waarde zouden zijn en nooit zouden verslechteren.

Seft zag ernaar uit om Neen te zien. Sinds het Lenteritueel had hij elke dag aan haar gedacht. Op zijn laatste avond hadden ze elkaar

gezien en de hele nacht gepraat. Ze was zo hartelijk en vriendelijk geweest dat hij zeker wist dat zij hem mocht. Toen hij in de weken daarna in de open groeve zwoegde, stelde hij zich vaak haar gezicht voor. In zijn dagdromen glimlachte ze altijd en leunde ze naar voren om iets tegen hem te zeggen, iets aardigs. Ze zag er prachtig uit als ze glimlachte.

Toen ze afscheid namen, had ze hem gedag gekust.

Hij had niet veel meisjes ontmoet, hij werkte immers de hele dag in een gat in de grond, maar de meisjes die hij had leren kennen, hadden nooit zo'n uitwerking op hem gehad.

Zijn broers hadden hem samen met Neen gezien en hadden vermoed dat hij voor haar was gevallen. Vandaag plaagden ze hem met vulgaire opmerkingen. Olf, groot van stuk en dom, zei: 'Ga je deze keer jouw ding in haar steken, Seft?', en Cam, die altijd Olfs voorbeeld volgde, maakte stotende bewegingen met zijn heupen. Ze moesten allebei lachen en klonken als een stel kraaien in een boom. Ze vonden zichzelf gevat. Zo gingen ze een tijdje op dezelfde voet verder, maar al snel raakten ze door hun plaagstootjes heen. Veel fantasie hadden ze niet.

Ze droegen hun mand in hun armen, op hun schouders of op hun hoofd, maar Seft had een manier bedacht om die van hem met repen leer op zijn rug te binden. Het was onhandig om op en af te doen, maar eenmaal vast was het comfortabel. Zijn broers hadden er de spot mee gedreven en hem voor zwakkeling uitgemaakt, maar daar was hij wel aan gewend. Hij was de jongste van het gezin, en de slimste, en daarom hadden ze een hekel aan hem. Hun vader kwam nooit tussenbeide; hij leek er zelfs van te genieten dat zijn zonen ruzieden en vochten. Wanneer Seft werd gepest, zei Cog dat hij maar harder moest worden.

Naarmate ze vooruitkwamen, begon Seft het gewicht van zijn mand te voelen, ondanks zijn vinding. Hij keek naar de anderen en dacht dat ze niet zo vermoeid waren als hij was. Dat was vreemd, omdat hij net zo sterk was als zij waren. Maar hij merkte dat het zweet van hem af drupte.

Aan de zon te zien was het middag. Cog kondigde een rustpauze aan,

en ze stopten onder een iep en zetten hun manden neer. Dorstig dronken ze uit de kolffles die ieder droeg, een pot met stop in een leren draagriem. De Grote Vlake werd in het noorden, oosten en zuiden begrensd door rivieren, maar er waren weinig beken of vijvers, waarvan er in de zomer veel opdroogden; een verstandige reiziger droeg water mee.

Cog deelde plakken koud varkensvlees uit en ze aten. Daarna ging Seft op zijn rug liggen en keek hij omhoog naar de bladerrijke takken van de boom, genietend van de stilte.

Al snel zei Cog dat ze verder moesten. Seft draaide zich om en wilde zijn mand pakken, maar toen hij ernaar staarde, aarzelde hij. Vuurstenen uit ondergrondse lagen waren diep, glanzend zwart en hadden een zachte witte korst. Sloeg je er met een steen op, dan braken er schilfers af en op die manier kon je ze vormen. De vuurstenen in Sefts mand waren deels afgewerkt door zijn vader, ruwweg in de juiste vorm geslagen om dan later tot messen, bijlhoofden, krabbers of andere werktuigen gemaakt te worden. In deze vorm waren ze iets lichter om te dragen. Ook waren ze meer waard voor een kundige vuursteenbewerker, die ze tot hun definitieve vorm zou slaan.

Er leken er nu meer in Sefts mand te zitten dan toen hij vanmorgen vertrok. Was dat zijn verbeelding? Nee, hij wist het zeker. Hij keek naar zijn broers.

Olf grijnsde en Cam grinnikte.

Seft beseftte wat er was gebeurd. Tijdens het lopen hadden de anderen vuurstenen uit hun eigen mand gepakt en die stiekem in die van hem gestopt. Hij herinnerde zich nu dat ze vlak achter hem hadden gelopen om grove grappen over zijn romance te maken. Dat had hem afgeleid van wat ze echt in hun schild voerden.

Geen wonder dat hij moe was geworden van de ochtendwandeling.

Hij wees naar hen. 'Jullie twee...' zei hij boos.

Ze sloegen dubbel van het lachen. Ook Cog lachte: hij had duidelijk meegedaan aan de grap.

'Ellendige varkens,' zei Seft bitter.

'Het was maar een geintje!' zei Cam.

'Heel grappig,' Seft richtte zich tot zijn vader. 'Waarom hebt u ze niet tegengehouden?'

‘Klaag niet zo,’ zei zijn vader. ‘Word harder.’

‘Nu moet je ze de rest van de weg dragen,’ zei Olf, ‘want je bent erin getrapt.’

‘Denk je dat?’ Seft knielde neer en kieperde vuurstenen uit zijn mand op de grond totdat hij weer grofweg zijn oorspronkelijke hoeveelheid had.

‘Die ga ik niet oprapen,’ zei Olf.

‘Ik ook niet,’ zei Cam.

Seft tilde zijn lichtere mand op en schokschouderde hem op zijn rug. Daarna liep hij weg.

Hij hoorde Olf zeggen: ‘Kom terug, jij.’

Seft negeerde hem.

‘Goed, dan kom ik achter je aan.’

Seft draaide zich om en liep achteruit. Olf kwam op hem af gebeend.

Een jaar geleden zou Seft zijn gezwicht en hebben gedaan wat Olf zei. Maar sindsdien was hij groter en sterker geworden. Hij was nog wel bang voor Olf, maar nu zou hij niet toegeven aan zijn angst. Hij reikte achter zijn rug en pakte een vuursteen uit zijn mand. ‘Wil je nog een steen hebben om te dragen?’ vroeg hij.

Olf brulde kwaad en begon te rennen.

Seft gooide de vuursteen. Hij had de sterke armen van een jonge man die de hele dag graaft, en hij wierp hard.

De steen trof Olfs been boven de knie. Hij gilte het uit van de pijn, hinkte nog twee passen verder en viel op de grond.

‘De volgende landt op je hoofd, stomme klootzak.’ Hij wendde zich tot zijn vader en zei: ‘Hard genoeg voor u?’

‘Ophouden met die onzin,’ zei Cog. ‘Olf en Cam, til je mand op en lopen.’

‘En de stenen die Seft op de grond heeft gegoooid dan?’ zei Cam.

‘Raap ze op, domme idioot.’

Olf kwam wankelend overeind. Hij had duidelijk geen ernstige schade opgelopen, behalve aan zijn trots. Hij en Cam verzamelden de vuurstenen en stopten ze in hun mand. Daarna volgden ze Seft en Cog. Olf liep mank.

Cam haalde Seft in. 'Dat had je niet moeten doen,' zei hij.

'Het was maar een grapje,' zei Seft.

Cam viel terug.

Seft liep door. Zijn hart ging tekeer: hij was bang geweest. Maar voor nu had hij het er goed vanaf gebracht.

In de dagen na het Lenteritueel had hij het besluit genomen om zijn familie bij de eerste gelegenheid te verlaten. Maar hij had nog niet uitgedacht hoe hij alleen de kost zou verdienen. In de mijn werken was altijd iets wat je met een ploeg deed, nooit een solobaan. Hij moest zijn toekomst plannen. Het zou een te grote vernedering zijn om ontmoedigd en uitgehongerd terug te moeten naar zijn familie en te moeten smeken om zijn oude rol weer op te pakken.

Het enige wat hij zeker wist, was dat hij wilde dat Neen deel uitmaakte van zijn plan.

Een hoge aarden wal omringde het Monument. De ingang was een opening in de cirkel, die op het noordoosten uitkeek. Op enige afstand stond het groepje woonhuizen van de priesteressen. Vandaag ging niemand het Monument in. Morgen zou het Midzomerritueel er worden gehouden.

Mensen kwamen naar het Monument voor de kwartaalceremonieën, maar de bijeenkomst van zoveel mensen van dichtbij en van ver bood kansen, en ze brachten vaak spullen mee om te ruilen. Een aantal van hen stalde nu hun waren uit. Ze wisten dat ze de heilige cirkel niet mochten betreden. Liever kozen ze voor de omgeving vlak bij de ingang en bleven ze uit de buurt van de woningen van de priesteressen.

Er klonk geroezemoes en er hing een gevoel van opwindning in de lucht toen Seft en zijn familie dichterbij kwamen. Mensen kwamen vanuit alle richtingen. Eén groep trof elkaar elk jaar in een dorp op een heuveltop, op vier dagen lopen naar het noordoosten, en volgde dan een uitgesleten pad, naar verluidt een eeuwenoude weg. Terwijl ze van dorp naar dorp liepen, sloten nieuwkomers zich bij hen aan totdat ze in een lange colonne van mensen en vee bij het Monument aankwamen.

Cog stopte naast een echtpaar, Ev en Fee, dat van kamperfoelie touw

had gemaakt. De mijnwerkers leegden hun manden, en Cog begon een stapel te bouwen van de vuurstenen.

Cog werd gestoord bij zijn werk door een andere mijnwerker, Wun, een kleine man met gele ogen. Seft had hem eerder ontmoet, meerdere malen. Hij was een gezellig type, een allemansvriend, en maakte graag een praatje, vooral met andere mijnwerkers. Hij was altijd op de hoogte van wat er gaande was. Seft vond hem een bemoeial.

Wun schudde Cog de hand, de informele handdruk waarbij de linkerhand de rechterhand van de ander schudt. Met de rechterhand de rechterhand van de ander schudden was formeel en duidde meer op respect dan op vriendschap. Bij de hartelijke handdruk pakte men kruislings elkaars beide handen vast.

Cog was net zo zwijgzaam als altijd, maar Wun leek het niet op te merken. ‘Alle vier hier, zie ik,’ zei hij. ‘Niemand die jullie groeve bewaakt?’

Cog keek hem argwanend aan. ‘Wie probeert hem over te nemen zal de kop worden ingeslagen.’

‘Goed zo,’ zei Wun, en hij deed alsof hij Cogs strijdlust onderschreef. Ondertussen keek hij eens goed naar de stapel deels afgewerkte vuurstenen om de kwaliteit te beoordelen. ‘Trouwens,’ zei hij, ‘er is hier een handelaar met een enorme verzameling geweien. Prachtig.’

Het gewei van het edelhert was bijna net zo hard als steen en had puntige uiteinden. Het behoorde tot de belangrijkste werktuigen van mijnwerkers en werd als pikhouweel gebruikt. ‘Dat moeten we zien,’ zei Olf tegen Cam.

Ze keken allemaal naar Wun en niemand lette op Seft. Hij zag zijn kans en glipte stilletjes weg om vlug in de menigte te verdwijnen.

Vanaf het Monument liep een recht pad naar het nabijgelegen dorp Riverbend. Aan weerszijden van het gebaande pad graasde vee. Seft hield niet van koeien. Als ze naar hem keken, wist hij niet wat ze dachten.

Daarnaast benijdde hij veehoeders. Het enige wat ze deden was zitten en naar hun kudde kijken. Ze hoefden niet de hele dag op een vuursteenlaag te hameren, het harde gesteente in stukken te breken en via een klimpaal naar boven te dragen. Runderen, schapen en varkens plantten zich met weinig hulp voort en de hoeders werden de hele tijd rijker.

In Riverbend aangekomen staarde hij naar de huizen, die er allemaal hetzelfde uitzagen. Elke woning had een lage muur van vlechtwerk en leem – dunne gevlochten takken besmeurd met modder – plus een dak van over spanten gelegde graszoden. De deuropening bestond uit twee palen waaraan een latei was bevestigd. 's Zomers kookte iedereen in de buitenlucht, maar in de winter brandde er de hele dag een vuur in de centrale haard. Vlees werd onder de dakspanten opgehangen om te worden gerookt. Op dit moment liet een rieten hek dat half zo hoog was als het deurgat frisse lucht naar binnen, maar het liet zwerfhonden buiten de deur en ook alle kleine dieren die 's nachts op zoek naar eten rondkropen. 's Winters kon de deuropening volledig worden afgesloten met een steviger hindernis, die precies op maat was gemaakt.

In het dorp en het omringende land zwierven veel varkens rond, met hun snuiten op zoek naar iets eetbaars.

Ongeveer de helft van de woningen stond leeg. Ze waren voor bezoekers, die vier keer per jaar kwamen. Het hoedersvolk zorgde voor zijn bezoekers, die met hun ruilhandel grote rijkdom brachten.

Rituelen werden gehouden met de herfstequinox, of het herfstpunt genoemd; met midwinter; en met de lente-equinox; en, zoals nu, met midzomer, dat morgen was. Een belangrijke taak van de priesteressen was het bijhouden van de dagen van het jaar, zodat ze konden aankondigen dat bijvoorbeeld de herfstequinox over zes dagen zou zijn.

Seft hield een hoedersvrouw staande en vroeg de weg naar Neens woning. De meeste mensen kenden haar, omdat haar moeder een belangrijk iemand was, een dorpsoudste, en hij kreeg aanwijzingen en vond het al snel. Het was schoon, netjes en verlaten. Hier wonen vier mensen, dacht hij, en ze zijn allemaal weg van huis! Maar in verband met het ritueel hadden ze vast veel werk te doen.

Ongeduldig begon hij naar Neen te zoeken. Hij dwaalde rond de woningen, op zoek naar haar glimlachende ronde gezicht en weelderige donkere haar. Veel bezoekers waren al in de reservehuizen getrokken, viel hem op; mensen in hun eentje en gezinnen met kinderen, van wie een paar met de nieuwsgierige blik van bezoekers op een voor hen onbekende plek.

Hij vroeg zich bezorgd af hoe Neen hem welkom zou heten. Het

was drie maanden geleden dat ze die nacht samen hadden zitten kletsen. Ze was toen warm tegen hem geweest, maar misschien was ze wel afgekoeld. Ze was zo aantrekkelijk en sympathiek dat er veel andere mannen in haar geïnteresseerd moesten zijn. Er is niets bijzonders aan mij, dacht hij. En hij was een paar jaar jonger dan Neen. Dat leek ze geen probleem te vinden, maar hij vond dat ze ontzettend verfiynd was.

Hij kwam aan bij de rivieroever, waar het altijd druk was met mensen die stroomopwaarts water kwamen halen en stroomafwaarts zichzelf en hun kleren wassen. Neen zag hij niet, maar tot zijn opluchting stuitte hij op haar zus, die hij bij het afgelopen Lenteritueel had leren kennen. Ze was een zelfverzekerd meisje met een bos krullend haar en een sterke kin. Hij schatte haar rond de dertien. Morgen zou ze veertien worden. Het volk van de Grote Vlake rekende leeftijd in midzomers, dus iedereen zou op Midzomerdag een jaar ouder zijn.

Hoe heette ze ook alweer? Het schoot hem weer te binnen: Joia.

Zij en twee vriendinnen leken schoenen te wassen in de rivier. Hun schoenen waren als die van ieder ander: platte stukken huid die in vorm waren gesneden en doorboord met gaatjes voor koordjes, die gemaakt waren van de pezen van koeien en die strak werden getrokken om de schoenen meer passend te maken.

Hij liep op haar af en zei: 'Weet je nog wie ik ben? Ik ben Seft.'

'Natuurlijk weet ik dat nog.' Ze begroette hem formeel. 'Moge de Zonnegod je toelachen.'

'En jou ook. Waarom wassen jullie je schoenen?'

Ze grinnikte. 'Omdat we geen stinkvoeten willen.'

Daar had Seft nooit aan gedacht. Hij waste zijn schoenen nooit. Wat nu als Neen zijn voeten rook? Hij geneerde zich nu al. Hij nam zich voor om zijn schoenen bij de eerste gelegenheid te wassen.

Joia's twee vriendinnen fluisterden en giechelden, wat meisjes soms deden, onbegrijpelijk. Joia keek naar hen, zuchtte geïrriteerd en zei op harde toon: 'Ik neem aan dat je op zoek bent naar mijn zus, Neen.'

'Natuurlijk.'

De twee vriendinnen trokken een gezicht dat zei: dus dat is het.

Seft ging door: 'Jullie woning was verlaten. Weet jij waar Neen is?'

‘Ze is aan het helpen met het feest. Zal ik je de weg wijzen?’

Dat was aardig van haar, dacht hij, om aan te bieden om haar vriendinnen alleen te laten en hem te helpen. ‘Ja, graag.’

Ze pakte haar natte schoenen en zei haar vriendinnen vrolijk gedag. ‘Het feest wordt voorbereid door Chack en Melly en hun hele familie, zonen en dochters en neven en nichten en weet ik veel wie nog meer,’ babbelde ze erop los. ‘Het is een grote familie, wat goed is, want het is een groot feest. Midden in het dorp is een open ruimte en daar gaan ze het houden.’

Terwijl ze zo zij aan zij liepen bedacht Seft dat Joia hem misschien zou kunnen vertellen wat Neen van hem vond. ‘Mag ik je iets vragen?’

‘Natuurlijk.’

Hij bleef stilstaan, en ze deed hetzelfde. ‘Vertel eens eerlijk,’ fluisterde hij, ‘vindt Neen me leuk, denk je?’

Joia had prachtige lichtbruine ogen die hem nu openhartig aankeken. ‘Ik geloof van wel, ik zou alleen niet kunnen zeggen hoe leuk.’

Dat was geen bevredigend antwoord. ‘Nou, praat ze wel eens over mij?’

Joia knikte bedachtzaam. ‘O, ik denk dat ze jou heeft genoemd, meer dan eens.’

Ze was voorzichtig om dingen weg te geven, dacht Seft gefrustreerd. Toch zette hij door. ‘Ik wil haar echt beter leren kennen. Volgens mij is ze... Ik weet niet hoe ik haar moet beschrijven. Schattig.’

‘Je zou dit soort dingen tegen haar moeten zeggen, niet tegen mij.’ Joia glimlachte om de berisping te verzachten.

Hij bleef het proberen. ‘Maar zal ze blij zijn om ze te horen?’

‘Volgens mij zal ze blij zijn om je te zien, maar meer dan dat kan ik niet zeggen. Ze zal voor zichzelf spreken.’

Seft was twee midzomers ouder dan Joia, maar hij wist haar niet over te halen om hem in vertrouwen te nemen. Ze had een sterk karakter, beseftte hij. Machteloos zei hij: ‘Ik weet gewoon niet of Neen dezelfde gevoelens heeft als ik heb.’

‘Vraag het haar, dan kom je erachter,’ zei Joia, en Seft ving een vleugje ongeduld op. ‘Wat heb je te verliezen?’

‘Nog één vraag,’ zei hij. ‘Is er iemand anders die ze leuk vindt?’

‘Nou...’

‘Dus het is zo.’

‘Hij vindt haar leuk, dat is zeker. Of zij hem leuk vindt, zou ik niet kunnen zeggen.’ Joia snoof de lucht op. ‘Ruik eens.’

‘Geroosterd vlees.’ Het water liep hem in de mond.

‘Volg je neus en je zult Neen vinden.’

‘Bedankt voor je aardige advies.’

‘Succes.’ Ze draaide zich om en liep terug.

Hij liep door. De twee zussen waren verschillend, dacht hij. Joia was kordaat en bazig, Neen was verstandig en aardig. Beide meisjes waren aantrekkelijk, maar Neen was degene die hij liefhad.

De geur van vlees werd sterker en hij bereikte de open ruimte waar meerdere ossen aan het spit werden geroosterd. Het feest zou pas morgenavond worden gehouden, maar hij vermoedde dat het veel tijd vergde om zoiets groots gaar te krijgen. De kleinere dieren, de schapen en varkens, zouden ongetwijfeld morgen worden geroosterd.

Een stuk of twintig mannen, vrouwen en kinderen wandelden rond, hielden een oogje op het vuur en draaiden de spitten. Na een ogenblik zag Seft Neen in kleermakerszit op de grond, het hoofd gebogen, bezig met een taak.

Ze zag er anders uit dan hij zich haar herinnerde, maar nog mooier. Ze was gebruind door de zomerzon en in haar donkere haar zaten nu lichtere lokken. Ze fronste boven haar werk, en haar frons was onge-looflijk charmant.

Ze gebruikte een vuurstenen krabber om de binnenkant van een huid schoon te maken, vast het vel van een van de dieren die nu werden bereid. Seft herinnerde zich dat haar moeder een leerlooier was. De kracht van haar concentratie fascineerde hem en bewoog hem bijna tot tranen.

Niettemin ging hij haar onderbreken.

Hij stak de open ruimte over en voelde zich met elke stap zenuwachtiger worden. Waarom ben ik zo bang, vroeg hij zich af. Ik zou blij moeten zijn. En dat ben ik. Maar ook doodsbenuwd.

Hij stopte voor haar en glimlachte. Het duurde even eer ze haar blik van de huid kon afwenden. Daarna tilde ze haar hoofd op en zag ze

hem, en er verscheen zo'n mooie glimlach op haar gezicht dat zijn hart bijna leek te stoppen.

'Jij bent het,' zei ze na een ogenblik.

'Ja,' zei hij gelukkig. 'Ik.'

Ze legde de krabber en de huid neer en kwam overeind. 'Ik maak dit later wel af,' zei ze. Ze nam Seft bij een arm, schopte een varken uit de weg en zei: 'Laten we een stiller plekje opzoeken.'

Ze liepen in westelijke richting, weg van de rivier. De grond helde omhoog, wat meestal zo was bij rivieren. Hij wilde met haar praten, maar wist niet waar te beginnen. Na enig nadenken zei hij: 'Ik ben heel blij om je weer te zien.'

Ze glimlachte. 'Dat is wederzijds.'

Dat was een goed begin, dacht hij.

Ze kwamen bij een vreemde constructie, concentrische ringen van boomstammen. Het was duidelijk een heilige plek. Ze liepen om de cirkel heen. 'Mensen komen hier om stil te zijn en na te denken,' zei Neen. 'Of om te praten, zoals wij. En de dorpsoudsten komen hier samen.'

'Ik herinner me dat je zei dat je moeder een dorpsoudste was.'

'Ja. Ze is heel goed in het oplossen van geschillen. Ze weet mensen te kalmeren en logisch na te denken.'

'Mijn moeder kon dat ook. Ze kon mijn vader tot rede brengen, soms.'

'Je vertelde me dat ze overleed toen jij tien midzomers oud was.'

'Ja. Ze beviel op late leeftijd van een baby, en zij en de baby stierven.'

'Je zult haar vast missen.'

'Ik kan je niet zeggen hoeveel. Voordat ze doodging, had mijn vader helemaal niets met ons drieën. Misschien was hij bang om een baby op te pakken of zo. Hij raakte ons nooit aan, praatte zelfs nooit tegen ons. Toen mama daarna stierf, moest hij plotseling voor ons zorgen. Ik denk dat hij het haatte om voor kinderen te zorgen, en dat hij ons haatte omdat wij hem dat lieten doen.'

'Dat is afschuwelijk,' zei Neen zacht.

'Hij raakt ons nog steeds nooit aan, behalve om ons te straffen.'

‘Slaat hij je?’

‘Ja. En mijn broers.’

‘Had je moeder geen familie die jullie had kunnen beschermen?’

Dat was een groot deel van het probleem, wist Seft. De ouders, broers, zussen, neven en nichten van een vrouw werden geacht zich over haar kinderen te ontfermen als ze stierf. Maar zijn moeder had geen levende familieleden gehad. ‘Nee,’ zei hij, ‘mijn moeder had geen familie.’

‘Waarom ga je niet gewoon weg bij je vader?’

‘Dat ga ik doen, op een dag, binnenkort. Maar ik moet bedenken hoe ik in mijn eentje de kost kan verdienen. Het vergt veel tijd om een groeve uit te graven, en ik zou van honger omkomen voordat ik een vuursteen bovenhaalde om te verhandelen.’

‘Waarom verzamel je niet gewoon vuurstenen uit beken en velden?’

‘Dat is een ander soort vuursteen. Die knollen hebben verborgen gebreken waardoor ze, als ze worden bewerkt of wanneer ze als werktuig worden gebruikt, vaak breken. We delven het bodemgesteente, dat breekt niet. Het kan worden gebruikt om de grote bijlhoofden te maken die mensen nodig hebben om bomen om te hakken.’

‘Hoe doe je dat? Een groeve uitgraven?’

Seft ging zitten en Neen volgde zijn voorbeeld. Hij klopte op het gras naast hem. ‘De aarde hier is niet heel diep. Als je hier gaat graven stuit je al snel op een wit gesteente dat kalk wordt genoemd. We graven het kalk omhoog met pikhouwelen die gemaakt zijn van het gewei van het edelhert.’

‘Dat lijkt me zwaar werk.’

‘Alles wat met vuurstenen te maken heeft, is zwaar. We smeren klei op onze handen zodat we geen blaren krijgen. Dan graven we door de kalk heen, dat kan wel weken duren, en soms komen we dan uiteindelijk bij een laag bodemgesteente.’

‘Maar soms ook niet?’

‘Ja.’

‘Dus dan heb je alles voor niets gedaan.’

‘En moeten we ergens anders weer opnieuw beginnen en een nieuw kuil graven.’

‘Ik heb er zelfs nooit over nagedacht hoe mensen naar vuurstenen graven.’

Seft had haar meer kunnen vertellen, maar hij wilde het niet over werk hebben. ‘Wat was je vader voor iemand?’ vroeg hij. Eerder had ze hem verteld dat haar vader dood was.

‘Hij was lief, knap en aardig en slim. Maar hij was niet op zijn hoede, en werd vertrapt door een dolle koe.’

‘Zijn koeien gevaarlijk?’ Seft zei niet dat hij bang voor ze was.

‘Ze kunnen gevaarlijk zijn, vooral als ze kalfjes hebben. Je kunt het best voorzichtig zijn in hun buurt. Maar mijn papa was niet het voorzichtige type.’

Seft wist niet wat hij moest zeggen.

‘Mijn hart was gebroken,’ zei Neen. ‘Ik heb een week gehuild.’

‘Wat verdrietig,’ probeerde Seft.

Neen knikte, en hij voelde dat hij het juiste had gezegd.

‘Ik ben er nog steeds verdrietig over,’ zei ze. ‘Zelfs na al die jaren.’

‘En de rest van je familie?’

‘Je moet ze echt ontmoeten,’ zei Neen. ‘Wil je met me mee naar huis?’

‘Graag.’

Ze verlieten de heilige plek en liepen door het dorp. Seft had de uitnodiging enthousiast geaccepteerd, omdat het een teken was dat Neen hem echt mocht, maar hij maakte zich zorgen of hij wel een goede indruk zou maken op haar familie. Ze waren ontwikkelde dorpsbewoners, ze wasten hun schoenen! Hij leidde een ruig leven met weinig sociaal contact. Zijn familie was nooit lang ergens gebleven: ze bouwden een huis vlak bij de groeve waar ze op dat moment werkten en lieten het achter wanneer ze verder trokken. Nu zou hij met Neens moeder moeten praten, duidelijk een voornaam iemand. Zij zou hem op haar beurt beoordelen als een mogelijke vader van haar kleinkinderen. Wat zou hij zeggen tegen haar?

Buiten het huis van Neens familie stond een pot in de gloeiende kolen van een vuur, waar een geur van rundvlees en kruiden uit opsteeg. De vrouw die in de pot roerde was een oudere versie van Neen, met lijnen rondom haar ogen en zilvergrijze lokken in haar zwarte

haar. Ze schonk Seft een verwelkomende glimlach die veel leek op die van Neen, maar dan met meer rimpels.

‘Mama,’ zei Neen, ‘dit is mijn vriend Seft. Hij is een vuursteenmijnwerker.’

‘Moge de Zonnegod u toelachen,’ zei Seft.

‘En jou ook,’ zei ze. ‘Ik heet Ani.’

Neen zei: ‘En dit is mijn kleine broertje, Han.’

Seft zag een blonde jongen van acht of negen midzomers naast een slapende puppy op de grond zitten. ‘En jou ook,’ zei Seft, gebruikmakend van de korte vorm van de groet.

‘En u ook,’ zei Han beleefd.

Er waren twee andere kinderen. Een meisje naast Han aaide de puppy. ‘En dit is Hans vriendin, Pia,’ zei Neen.

Seft wist niet wat hij moest zeggen tegen een klein meisje, maar terwijl hij erover nadacht, sprak ze tot hem op een sociaal vaardige manier die voor haar leeftijd buitengewoon was. ‘Mijn familie bestaat uit boeren,’ zei ze. ‘Ik woon in Farmplace. Ik ben hier voor het ritueel.’ Ze wachtte even en zei vervolgens in vertrouwen: ‘Van mijn papa mag ik niet met hoederskinderen spelen, maar hij is er vandaag niet.’ Ze was kleiner dan haar speelkameraadje, Han, maar door haar zelfverzekerdheid leek ze ouder. ‘Ik pas op mijn neefje Stam,’ voegde ze eraan toe. ‘Hij is bijna vier.’

Stam keek chagrijnig en zei niets.

‘Zeg eens, Pia,’ zei Ani geïnteresseerd, ‘waarom is jouw papa dit jaar niet naar het ritueel gekomen? Meestal komt hij wel.’

‘Hij moest achterblijven. Net als alle mannen.’

‘Ik vraag me af waarom,’ zei Ani peinzend.

Kennelijk zag zij hier enige betekenis in die Seft ontging.

Hij werd afgeleid van zijn gedachte door Han, die hem aankeek met een mengeling van ontzag en nieuwsgierigheid. ‘Kan iedereen een vuursteenmijnwerker worden?’ vroeg hij.

‘Niet echt,’ zei Seft. ‘Meestal wordt het gedaan door families. Jonge mensen krijgen het geleerd van hun ouders. Er valt veel te leren.’

Han keek beteuterd. ‘Dat betekent dat ik hoeder moet worden.’

Het was aan hem te zien dat hij daar geen zin in had. Hij wilde hier